

EPOHALNO ZNAČENJE KINGOVOG PROJEKTA SVJETSKI ETHOS

Dr. Dževad HODŽIĆ

Sažetak

Kako je moguća svjetska politika i svjetsko gospodarstvo? Kako je, zapravo, moguća globalizacija koja u sebi sadrži mnoge temeljne nesigurnosti? Za odgovorom na ta pitanja Küng traga u svojim djelima Svjetski ethos za svjetsku politiku I Svjetski ethos za svjetsko gospodarstvo. Programska koncepcija u Küngovom projektu svjetskog ethosa formulirana je na sljedeći način: "Globalizacija gospodarstva i tehnologije zahtijeva globalno upravljanje globalnom politikom. Ali i globalno gospodarstvo, tehnologija i politika trebaju utemeljenje u globalnom ethosu. Svjetska politika i svjetsko gospodarstvo zahtijevaju svjetski ethos."

U svom odgovoru na pitanje mogućnosti oblikovanja procesa globalizacije Küng slijedi strategiju prema kojoj u prvi plan mora doći opće, zajedničko dobro, prema kojoj se izbor mora poduzeti kolektivno i na globalnom, međunarodnom političkom planu.

Projekat svjetski ethos problem s motivacinom nastoji riješiti drugačijom strategijom od one sadržane u zapadnom pokretu za ljudska prava, strategijom koja računa s vrijednostima, mjerilima i držanjima etničko-vjerskih predaja svih naroda, koje mogu biti plodna polazišta za izgradnju svjetskog ethosa, za ljudske dužnosti i prava.

U tom pogledu projekat svjetski ethos najozbiljnije računa sa svjetskim religijama. Načelno govoreći, za muslimane svjetski ethos ne bi trebao biti sporan. Jer, ako se u muslimanskom svijetu globalizacija doživljava kao nova kolonijalizacija onda je to razlog više za muslimansko nastojanje na svjetskom ethosu koje u krajnjoj liniji znači nastojanje na pravednijoj globalizaciji.

Čast mi je da imam priliku sudjelovati u razgovorima koje ovih dana u Sarajevu vodimo o svjetskom ethosu u svjetskoj politici, u svjetskom gospodarstvu ali i svjetskim religijama, za koji se u svojim djelima, ovdje, s obzirom na neposredni povod, u prvom redu u svojim knjigama koje su nedavno objavljene na našem jeziku zalaže Hans Küng. Čast mi je, jer je riječ o velikom misliocu današnjice i jer je riječ o velikom i značajnom projektu.

U čemu se, u najkraćem, ogleda veličina i značaj Küngove zamisli da se za političko i gospodarsko upravljanje globalizacijskim procesom, protiv njegovog prepuštanja samom sebi, koncipira jedan svjetski ethos koji bi bio primjeren epohalnoj svjetskosti današnjeg ljudskog života?

Na jednom mjestu u svom djelu *Pronalaženje političkog* Ulrich Beck kaže: "Kant je na prijelazu u 19. stoljeće postavio pitanje kako je moguća spoznaja. Danas, dva stoljeća kasnije, usporedno pitanje glasi: *kako je moguća (političko) oblikovanje?*" (PP, 73.) Da je upravo to temeljno pitanje našeg vremena nije samorazumljiva stvar. Mogućnost političkog i svakog drugog oblikovanja našeg današnjeg društvenog života stavlja se u pitanje s pozicije koja računa s nečim prekretničkim, s pozicije koja smjera na novu paradigmu u kojoj bi se postavljala takoreći sva pitanja praktičnog uma. Upravo od prekretničke pozicije tog epohalnog pitanja polazi Hans Küng u svojoj zamisli svjetskog ethosa. U Küngovoj formulaciji pitanje zapravo glasi: Kako je moguća svjetska politika i svjetsko gospodarstvo? Kako je, zapravo, moguća globalizacija koja u sebi sadrži mnoge temeljne nesigurnosti? Za odgovorom na ta pitanja Küng traga u svojim djelima *Svjetski ethos za svjetsku politiku* i *Svjetski ethos za svjetsko gospodarstvo*. I ne samo u njima. Polazišni uvid glasi: "Ako bi se u suvremenom globalizacijskom procesu kao najviše mjerilo probila

I zavlada težnja za dobitkom, mora se biti spreman na teške društvene sukobe i krize." (SEZSP, 32.) I zato: "Nužno je promišljanje nužnog minimuma određenih etičkih vrijednosti, temeljnih ponašanja i mjerila na koje bi se svi narodi i sve interesne skupine, poslodavci i posloprimci mogli obavezati." (SEZSP, 34.)

ProgramskakoncepcijauKüngovom projektu svjetskog ethosa formulirana je na sljedeći način: "Globalizacija gospodarstva i tehnologije zahtijeva globalno upravljanje globalnom politikom. Ali i globalno gospodarstvo, tehnologija i politika trebaju utemeljenje u globalnom ethosu. Svjetska politika i svjetsko gospodarstvo zahtijevaju svjetski ethos." (SEZSG, 34.)

Drugim riječima, valja nastojati na etičkom minimumu demokracije, minimumu normativno integrativnih uvjerenja u svjetskoj politici, koji (minimum) podrazumijeva, ovdje bismo se mogli složiti s pozicijom za koju u civilnom društvu pledira Helmut Dubiel u svom djelu *Neizvjesnost i politka*, odbacivanje radikalno-liberalne pozicije kao I pozicije radikalnih komunitarista i traganje za prostorom koji se otvara u dodirnim tačkama političkih koncepcija umjereno-liberalne pozicije i pozicije umjerenih komunitarista. (NIP, 84-94.)

U svom odgovoru na pitanje mogućnosti oblikovanja procesa globalizacije Küng slijedi strategiju prema kojoj u prvi plan mora doći opće, zajedničko dobro, prema kojoj se izbor mora poduzeti kolektivno i na globalnom, međunarodnom političkom planu. U političkom

U svom odgovoru na pitanje mogućnosti oblikovanja procesa globalizacije Küng slijedi strategiju prema kojoj u prvi plan mora doći opće, zajedničko dobro, prema kojoj se izbor mora poduzeti kolektivno i na globalnom, međunarodnom političkom planu. U političkom i pravnom životu strategija projekta svjetskog ethosa sada polazi od potrebe međunarodnog, institucionalnog obavezivanja na ljudske dužnosti. Težište se pomjera s velike i značajne priče u modernoj povijesti o ljudskim pravima na priču o ljudskim dužnostima

i pravnom životu strategija projekta svjetskog ethosa sada polazi od potrebe međunarodnog, institucionalnog obavezivanja na ljudske dužnosti. Težište se pomjera s velike i značajne priče u modernoj povijesti o ljudskim pravima na priču o ljudskim dužnostima. To se ne učini zato da bi se umanjila važnost ljudskih prava, nego upravo da bi se, tako što

će im se pristupiti s etičkog tla, ljudska prava osnažila.

Naime, budući da planetarna tehnika i globalno tržište pretpostavljaju globalnu etiku, odgovornost u krizi tržišne privrede svjetske zajednice sastoji se u prvom redu u zadaći koncipiranja smislenih ciljeva i svrha privrednog života koji na temeljima jednog svjetskog ethosa treba biti u službi čovjeka i svih ljudi i naroda.¹ Čovječanstvo se nalazi pred zadaćom da svjetsku privrednu etiku utemelji u napeutom polju između, na jednoj strani, pluralnosti moralnih tradicija i praktične umske univerzalnosti, i, na drugoj strani, različitih kulturnoetičkih tradicija i globalne tržišne logike.² Odgovornost u privrednom životu znanstvenotehnoške civilizacije sastoji se i u bitnoj zadaći umskopraktičnog opravdavanja i usklađivanja odnosa proizvodnje i potražnje u kojem dominantnu ulogu igra vještačka (tehnološka) proizvodnja potreba. Jer, „ako i jest konstitutivna karakteristika u biću čovjekove naravi i čovjekova društva da se potrebe uvijek povećavaju i zahtijevaju svoje ispunjenje, ipak je razlika da li čitav gospodarski sistem počiva na zadovoljavanju potreba ili na stalnom izazivanju novih potreba.“³

Oblikovanje procesa globalizacije moguće je kao izgradnja demokracije etički shvaćene, a to znači demokracije kao društvenog ugovora koji je pravedan prema svima (u Kantovom smislu), koji počiva na temeljnom suglasju o općeljudskim pravima i obavezama. (SEZSG, 88.) To dalje znači da je oblikovanje procesa globalizacije moguće samo kao etički odgovorna svjetska politika i svjetsko gospodarstvo. U prvi plan se probija pitanje odgovornosti. I to sljedećemo putanjom, kada je riječ o zapadnom mišljenju u toku dvadesetog stoljeća: Nakon prvog svjet-

Projekat svjetski ethos problem s motivacijom nastoji riješiti drugačijom strategijom od one sadržane u zapadnom pokretu za ljudska prava, strategijom koja računa s vrijednostima, mjerilima i držanjima etničko-vjerskih predaja svih naroda, koje mogu biti plodna polazišta za izgradnju svjetskog ethosa, za ljudske dužnosti i prava. (147.) U tom pogledu projekat svjetski ethos najozbiljnije računa sa svjetskim religijama

skog rata, u duhovnopovijesnom kontekstu sloma tradicionalnih vrijednosti Max Weber u Munchenu 1919. godine u predavanju „Politika kao poziv“ pledira za etiku odgovornosti a protiv dužnosne etike. Potom, u duhovnopovijesnim okolnostima fašizma i holokausta slijedi obrat: ne odgovornost

političkih lidera, nego odgovornost svih, svakog pojedinca i ne odgovornost samo za sebe, nego za drugog! Ne odgovornost kao iz vana preuzeta obaveza, nego unutrašnji uvjet da se uopće bude na način čovjeka a to znači na način slobode! Sartre na jedan način i Levinas na drugi, to znamo. Potom, u duhovnopovijesnoj klimi liberalnog, demokratskog i sekularnog individualizma odgovornost iz svog vidokruga gubi osjećaj za naslijeđene, preuzete i zajedničke vrijednosti. Odgovornost se sada koncipira u liberalnom ključu, egološki i egoistično, kao odgovornost za osobni, individualni izbor i vlastite, slobodno izabrane vrijednosti! I na kraju, u duhovnopovijesnoj konstelaciji koja je određena procesom globalizacije, prvenstva ekononmije i politike nad etikom, planetarnih ekoloških opasnosti i scijentistički ograničenog racionaliteta sve se više uviđa: ne odgovornost sama po sebi, nego odgovornost za nešto, za neke vrijednosti! Etika odgovornosti za vrijednosti, u prvom redu za sami život! Tu dolaze Hans Jonas, Georg Picht, Hans Küng i mnogi drugi koji uviđaju opasnosti i misle zabrinuto.

Dakle, kako je moguća odgovornost? Kako je moguća etički motivirana politika? Danas, kada je optimizam često samo trik kojim se nastoji zatvoriti oči pred mnogobrojnim nevoljama, nepravdama, opasnostima? Kako je moguće zahtijevati prava budućih generacija, kako mogu imati prava oni kojih još nema, koji još ne postoje? Kako je moguća odgovornost (koja je uvijek a poesbno u našem dobu u kojem na opasan način raspoložemo budućnošću, nerecipročna i asimetrična – to su posebno dobro u svojim djelima pokazali Levinas, na jedan, i Jonas, na drugi

1 Hans Küng, „Der globale Markt erfordert ein globales Ethos“, u: *Wissenschaft und Weltethos*, Hans Küng und Karl-Josef Kuschel (Hrsg.), Piper München Zürich, 1998. str. 19.-39.

2 Peter Urlich, „Weltethos und Weltwirtschaft – eine wirtschaftliche Perspektive“, u: *Wissenschaft und Weltethos*, naved. djelo, str. 40.-60.

3 Hans-Georg Gadamer, *Naslijeđe Europe*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997. str. 118.

način)? Kako je moguća odgovornost prema budućim generacijama kada one ne mogu sudjelovati u diskursu? “Jedno je svakako neprieporno”, naglašava Küng, “Posve ovisi o našem etičkom poticaju hoćemo li se za to odlučiti, treba li naraštaju naše djece biti jednako dobro kao i nama ili lošije ili bolje. To dokazivati samo čistim, teorijskim umom bilo bi kratkospojno (kao prenatrpani zaključak). Jer ova se spoznaja – to je zasluga Jurgena Habermasa – probila u filozofiji: razum je podložan interesima. Ali to sada znači: o pitanju trebam li se ovdje i danas brinuti za sudbinu budućih naraštaja, jedva se može odlučiti samo čistim razumom.” (SEZSG, 130.)

Projekt svjetski ethos problem s motivacijom nastoji riješiti drugačijom strategijom od one sadržane u zapadnom pokretu za ljudska prava, strategijom koja računa s vrijednostima, mjerilima i držanjima etničko-vjerskih predaja svih naroda, koje mogu biti plodna polazišta za izgradnju svjetskog ethosa, za ljudske dužnosti i prava. (SEZSG, 147.)

U tom pogledu projekat svjetski ethos najozbiljnije računa sa svjetskim religijama. Ako moje razumijevanje stvari i na jednoj (koncept svjetskog ethosa) i na drugoj strani (islamska etika) može biti pouzdano, iz muslimanske perspektive, načelno govoreći, svjetski ethos ne bi trebao biti sporan. Jer, ako se u muslimanskom svijetu globalizacija doživljava kao nova kolonijalizacija – o čemu, naprimjer, može svjedočiti knjiga bivšeg premijera Malezije Mohammada Mahatira koja je pod naslovom *Globalizacija i nove realnosti* objavljena na našem jeziku u Sarajevu 2002. godine – onda je to razlog više za muslimansko nastojanje na svjetskom ethosu koje u krajnjoj liniji znači nastojanje na pravednijoj globalizaciji. Studija koju su na temelju Gallupovog svjetskog istraživanja javnog mnijenja sačinili John L. Esposito i Dalia Mogadeh, aktu-

alna savjetnica američkog predsjednika Obame za religijska pitanja muslimana, a koja je nedavno prevedena i objavljena i kod nas u Sarajevu uvjerljivo svjedoči u otvorenosti apsolutne većine muslimana u svijetu za dijalog, suradnju, demokratiju, jednakost i ravnopravnost, socijalno i civilno društvo, pravičnost, civilizacijske tekovine poštovanje drugih, temeljne i univerzalne moralne vrijednosti. Osnovni problem je u tome što je riječ o šutljivoj većini odnosno u tome ko danas u svijetu govori u ime islama.

Ako je riječ o suvremenoj muslimanskoj teološkoj misli, nastojeći izbjeći uobičajene fraze, u ovoj prilici mogu, samo u nekoliko natuknica, kazati sljedeće. U duhovnopovijesnoj konstelaciji globalne određenosti našeg životnog svijeta u kojoj smo svi na jednom brodu i kada više ionako nema parcijalnih, lokalnih, niti fragmentarnih rješenja i izbjavljenja islamsko mišljenje, ukoliko hoće biti univerzalističko, svjetsko, povijesnoepohalno, pozvano je na diskurs o svjetskom ethosu. Za takav diskurs islamsko mišljenje u svojim izvorima i u svojoj tradiciji može imati snažna uporišta. Ovdje skrećem pažnju na ono uporište u klasičnoj islamskoj misli koje je moguće naći u islamskom etičkopravnom principu općeg dobra (*maslaha*). Princip općeg dobra (*maslaha*) pod kojim se podrazumijeva očuvanje temeljnih svrha (*maqsud*) Zakona (*šar'*) koje su sadržane u: očuvanju vjere, života, razuma, potomstva i imetka⁴ predstavlja značajan kriterij za islamsku refleksiju svjetskog ethosa u njegovim temeljnim vrijednostima ljudskosti, uzajamnosti, strahopoštovanja pred životom, nenasilja, solidarnostipravednosti, snošljivosti, vjerodostojnosti, ravnopravnosti i partnerstva.

4 Ghazali, *al-Mustasfa min 'ilm al-usul*, Vol. I (Baghdad: Muthana, 1970), str. 286-87, cit. Prema: Muhammad Khalid Masud, Shatibi's Philosophy of Islamic Law, Islamic Research Institute international islamic University Islamabad (Pakistan) 1995. str. 139

IMPORTANCE AND CONCRETIZATION OF THE PROJECT
GLOBAL ETHIC IN BOSNIA AND HERZEGOVINA FROM A
MUSLIM PERSPECTIVE

Dževad Hodžić

Are global politics and a global economy possible? How, in fact, is globalization possible, when it includes so many fundamental uncertainties? Küng searches for answers to these questions in his work *A Global Ethic for Global Politics and Economics*, and argues: "Globalization of economy and technology requires global administration of global politics. However, globalization of economy and technology require global administration of global politics. But even global economy, technology and politics need to be founded on a global ethic. Global politics and global economy require a global ethic."

In other words, in his examination of the possibility of shaping the process of globalization, Küng follows a strategy according to which the common good must occupy centre stage, and choices must be made collectively on a global and international political level.

Project Global Ethic tackles the problem of motivation in the movement towards ethical globalization by employing a different strategy from that embodied in the Western movement for human rights – a strategy which counts on values, standards, and the nurturing of ethnic and religious traditions of all peoples which can be fertile starting points for the establishment of a global ethic for human duties and rights. Rather, Project Global Ethic counts on world religions. Principally speaking, such a global ethic should not be controversial for Muslims. For if the Muslim world is experiencing globalization as a new form of colonization, this is one more reason for Muslims to insist on a global ethic and ultimately, a just globalization.

كيف يمكن للسياسة العالمية أن تقوم، وكيف يمكن أن يستقيم أمر الاقتصاد العالمي؟ بل كيف يمكن للعولمة أن تقوم وهي تضم في ثناياها الكثير من أسباب الخوف والارتباب؟ يبحث كينغ عن إجابات لهذه التساؤلات في كتابه: "أخلاقيات عالمية من أجل سياسة عالمية" و "أخلاقيات عالمية من أجل اقتصاد عالمي". وتكون فكرة برنامج مشروع كينغ "أخلاقيات عالمية" على النحو الآتي: "إن عولمة الاقتصاد والتكنولوجيا تحتاج إلى إدارة عالمية للسياسة العالمية. ولكن الاقتصاد العالمي والتكنولوجيا والسياسة العالميتين يحتاج كل منها لأساسات تقوم على الأخلاقيات العالمية. إن السياسة العالمية والاقتصاد العالمي يحتاجان لأخلاقيات عالمية".

إن كينغ في إجابته على سؤال حول إمكانية صياغة عملية العولمة يتبع الإستراتيجية التي تضع في المرتبة الأولى الخير العام والمشارك، والتي تفرض أن يكون الاختيار جماعياً، حتى على المستوى السياسي الدولي العالمي.

يحاول مشروع الأخلاقيات العالمية حل مشكلة الحافز باستخدام إستراتيجية تختلف عن تلك الموجودة في الحركة الغربية من أجل حقوق الإنسان، إنها إستراتيجية تقوم على القيم والمعايير والسلوكيات النابعة من الروايات العرقية والدينية لدى كافة الشعوب، والتي يمكن أن تكون منطلقات خصبة لبناء أخلاقيات عالمية تتعلق بواجبات البشر وحقوقهم.

وفي هذا المفهوم، يعتمد مشروع الأخلاقيات العالمية ومجدية قصوى على الأديان العالمية. لذا لا ينبغي لمشروع الأخلاقيات العالمية أن يكون مختلفاً عليه مبدئياً عند المسلمين، لأنه إذا كان يُنظر إلى العولمة في العالم الإسلامي على أنها استعمار جديد، فإن هذا يمثل سبباً إضافياً للمسلمين كي يناضلوا من أجل الأخلاقيات العالمية، لأن هذا النضال في حقيقته إنما هو نضال من أجل عولمة أكثر عدالة.